

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

הונאת הציבור במוצרים שיש בהם אבקת חלב עכו"ם

תיק ממונות מס' 1222-סח

(מהד' כח אד"ב)

נושא הדיון

התנועה להגינות שלטונית תובעת את האחראים למתן תעודות כשרות ברבנות הראשית על הונאת הציבור בכשרות מוצרים שמעורב בהם אבקת חלב עכו"ם. זאת בניגוד להוראות הרבנות בעצמה ובניגוד להסכמה שהושגה בבג"ץ וקבלה תוקף של פס"ד שהחל מר"ח ניסן תשס"ח תודענה חברות התעשייה על מוצרים שמעורב בהם אבקת חלב עכו"ם. כתוצאה ממתן כשרות על מוצרים אלו נכשלים צרכנים רבים באכילת אבקת חלב עכו"ם האסור באכילה - לפי דעת הרבה פוסקים - וע"כ היא תובעת בשם אותם צרכנים את הרבנות הראשית בהונאה. היועץ המשפטי של הרבנות הראשית השיב שעל פי הוראות היועץ המשפטי לממשלה אין הרבנות הראשית כגוף ממלכתי יכולה לדון בתביעה כזו בפני בית דין רבני אלא רק בבית משפט, ולפיכך כל החלטה של בית הדין לא תוכל להתממש ע"י הרבנות, ותוכל להיות רק "פשוט" המודבק ברחוב העיר.

היועץ המשפטי הודה שהסכים לבקשת החברות היצרניות לדחות את סימון המוצרים בעוד 8 חדשים "בגלל בעיות לוגיסטיות" "משום שיצטרכו לשנות פסי יצור ולאחד פסי יצור של מפעלים שונים", וכי קבל החלטה זו מבלי להתיעץ עם הרב הראשי "משום שזו החלטה משפטית, ולא הלכתית", "ואם חיכו לכך 3.000 שנה יחכו עוד 8 חדשים".

ראש אנף כשרות ארצית ברבנות הראשית בקש לעשות הבחנה בין חלב עכו"ם לאבקת חלב עכו"ם, ואין מדובר על חלב עכו"ם, שזה אינו מותר לשימוש בארץ בגלל האיסור של הרבנות הראשית, אלא על אבקת חלב עכו"ם "שיש כאלו שאינם אוכלים אותו" בגלל בעיות כשרות, ועובדה שעד לפני עשרים שנה לא שאלו בזה שאלות ואכלו.

התובעת בקשה שלכל הפחות תפרסם הרבנות רשימה של מוצרים המכילים רכיבי חלב עכו"ם כדי שהציבור ידע שלא לקנות אותם, אך נציגי הרבנות הודו שאין בידם רשימה כזו, וראש אנף כשרות ארצית הודה שלמרות שהוא המפקח הארצי על כל הרבנויות בארץ נותני הכשרויות למיניהם, אינו יודע את הרכיבים של המוצרים, ובדרך כלל הביקורת שלו באה בעקבות הלשנה

כזו או אחרת. יחד עם זאת הבטיח היועץ המשפטי להשיג רשימה כזו בתוך יומיים-שלושה וליידע את התובעת בכך.

התובעת בקשה רשות מבית הדין לפנות לערכאות כדי להתלונן על הונאה בכשרות ועל זילות ביהמ"ש, תביעה שעלולה לבזות את הרבנות הראשית. היועץ המשפטי של הרבנות הראשית השיב שאין מבחינתו בעיה בזה.

פסק דין

לאחר שמיעת טענות ומענות הצדדים (ומבלי שהנתבעים חתמו על שטר הבוררות בתואנה שהרבנות הראשית אינה רשאית לדון בדין תורה בבית דין רבני!), קובע בית הדין כדלהלן:

- א. בית הדין רושם לפניו את הצהרת עו"ד אולמן להציג את רשימת המוצרים המכילים רכיבי חלב עכו"ם בתוך יומיים-שלושה.
- ב. בית הדין תובע מהנתבעים לאכוף את החלטת הרבנות הראשית והבג"ץ לסמן את המוצרים המכילים רכיבי חלב עכו"ם החל ביום ר"ח ניסן תשס"ח.
- ג. באם לא תקויים הצהרת עו"ד אולמן (הנ"ל סעיף א') עד ליום א' בניסן תשס"ח, רשאית תהיה התובעת לפנות לכל מקום שתמצא לנכון, כולל תביעה על זילות ביהמ"ש.

(-) דוד יהושע קניג

(-) שמשון גרוסמן

(-) אברהם דוב לוי, אב"ד

השאלות לדיון

- א. הרבנות הראשית כגוף ממלכתי, האם רשאית לחמוק מדין תורה בבית דין רבני בתואנה של הוראת היועץ המשפטי לממשלה?
- ב. לא חתם הנתבע על שטר בוררות בבית הדין, אך טען את טענותיו בבית הדין, האם מחוייב לציית לפסק דין שנותן בית הדין בענינו?
- ג. אבקת חלב עכו"ם, האם אסורה כמו חלב עכו"ם?
- ד. מכר לחבירו אוכל בחזקת כשר למרות שהוא מיוצר בתערובת של איסור, האם יכול לתובעו על כך תביעה ממונית?
- ה. אכל הקונה את האוכל ואח"כ נודע לו שהיה בו תערובת איסור, האם יכול לתבוע המוכר?

ו. אם כן, האם יכול לתבוע נזקים גם מהרבנות שנותנת את הכשרות, שבגללה טעה וקנה מוצר שאסור באכילה?

תשובה

א. בפסקים וכתבים להגרי"א הרצוג חלק חו"מ סי' יא כתב שאף אם אין לביה"ד האיזורי כח חוקי ממשלתי לדון בתביעות ממוניות, מ"מ יש לו את הכח עפ"י ד"ת להזדקק לכל תביעה ממונית גם מחוץ למסגרת של שטר בוררות. החוק החילוני אינו מונע מבי"ד רבני להזמין בע"ד לפניו, ואם באו בע"ד לפניו ונשמעה בפניהם תביעה ממונית אין החוק מונע אף בהעדר שטר בוררות, מלפסוק כדין התורה ומלדרוש מהנתבע מהבחינה הדתית המוסרית לקבל את פסק דינם עפ"י ד"ת. מה שיוצא מהחוק הממשלתי הוא רק שאין לו כח כפיה בתוקף הממשלה מחוץ למסגרת ידועה. ע"כ. וכ"כ ביה"ד הגדול בערעור תשל"ב/9 בהרכב הדיינים מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, הגר"ב זולטי זצ"ל ויבלח"ט הגר"מ אליהו (פורסם בס' סדר הדין עמ' 169 הערה 34) בי"ד רבני בישראל יונק את שיפוטו מכחה של תורה ודיניה... ואם כך הרי כל טענה על חוסר סמכות במסגרת החוק אינה תופסת כאשר הבעיה היא בסמכות מכח התורה ליהודי שומר תו"מ.

ועל אחת כמה וכמה כשהדברים אמורים על הרבנות הראשית בעצמה שהיא מחוייבת לדון בדין תורה בבית דין רבני, ואם היא מסרבת בתואנה של הוראות היועץ המשפטי לממשלה, דינה ככל מסרב, ויש רשות לתובעים אותה לפנות כנגדה לכל מקום שימצאו לנכון.

ב. כפי שפסק הרב הרצוג בפסקים וכתבים הנ"ל "אם באו בע"ד לפניו ונשמעה בפניהם תביעה ממונית אין החוק מונע אף בהעדר שטר בוררות, מלפסוק כדין התורה ומלדרוש מהנתבע מהבחינה הדתית המוסרית לקבל את פסק דינם עפ"י ד"ת".

ג. פסק הרמב"ם מאכ"א פ"ג הט"ו ושוי"ע יו"ד סי' קטו א: האוכל גבינת עכו"ם או חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו מכין אותו מכת מרדות. החמאה של עכו"ם, מקצת הגאונים התירוה שהרי לא גזרו על החמאה וחלב הטמאה אינו עומד, ומקצת הגאונים אסרוה מפני צחצוחי חלב שישאר בה, שהרי הקום שבחמאה אינו מעורב עם החמאה כדי שיבטל במיעוטו, וכל חלב שלהן חוששין לו שמא עירבו בו חלב בהמה טמאה.

ודנו האחרונים מה הדין באבקת חלב עכו"ם, האם יש להתירו משום שנשתנה מחלב לאבקה,

או שאע"פ כן אסור כמו חלב וגבינה, ואין לדונו כחמאה משום שאפשר לייבש חלב טמא כטהור. עי' חזו"א יו"ד סי' מא אות ד, ואבני נזר סוף סי' קג, ושו"ת הר צבי יו"ד סי' קג, ואגרות משה יו"ד ח"ג סי' יז, וציץ אליעזר חט"ז סי' כה, ותשובות והנהגות ח"א סי' תמא וח"ב סי' שעג ושפה, ושערים המצוינים בהלכה סי' לח, ובאר משה ח"ד סי' נא, ושבת הלוי ח"ד סי' פו וח"ה סי' נט, ו"הכשרות" עמ' רכ, ואנצ"ת כרך טו עמ' צב (ושמעתי עדות מפי הגר"מ ששאל בילדותו את החזו"א אם מותר לאכול שוקולד שקבל במשלוח מנות, והשיב לו החזו"א: ממה אתה חושש? והשיב לו השואל: מאבקת חלב. ענה לו החזו"א "אבקת חלב מותר לאכול", ומסביר הגר"מ שכיון שאבקת חלב המיובאת לארץ מיוצרת בביח"ר שיש עליו פיקוח ממשלתי, יש לסמוך על פיקוח זה שאין האבקה מיוצרת מחלב טמאה, בגלל הבעיות הבריאותיות שיש בזה, והחזו"א התיר אבקת חלב הנקנית מגוי אם יוצרה בפיקוח ממשלתי. בפעם אחרת שאל הגר"מ את החזו"א אם מותר לאכול השוקולד, והחזו"א השיב לו שיכול לאכול לחם טבול ביין שרף עם סוכר, כתחליף לשוקולד. ובשם הגר"ח"ק שמע שאמר בשם אביו בעל הקהילות יעקב "שוקולד פרווה מתוצרת ליבר, אפשר לאכול".

ד. כתב במשפט שלום סי' רלב ס"י"ב (עמ' תפא) בשם שו"ת חיים שאל ח"א סי' עד אות לה באחד שקנה כסתות הנהוגים במצריעם ונודע לו אח"כ מה שכתב בשו"ת פרח שושן חיו"ד כלל ה סי' ב שאמנם מן הדין אין בהם איסור כלאים אפילו מדרבנן הואיל וקשים הם, מ"מ לכתחילה יש להחמיר כמו שכתב הרמ"א סי' שא סעי' א, ורוצה הלוקח לחזור בו מהמקח, פסק החיד"א שהדין עמו שזה נקרא מום, דכיון דלכתחילה יש לחוש, ודאי פרשי אינשי, ושכן משמע בריב"ש סי' תצט. וכ"כ בשו"ת תשורת שי ח"ב סי' פה. וכ"כ בשו"ת מחזה אברהם סי' ב אות סג במי שקנה דבש ונודע לו שהובא בנוד של עכו"ם מצד הבשר, ויש פוסקים שאוסרים כדעת הרמ"א בשו"ע יו"ד סי' קג סעי' ד, אע"פ שהמחבר התיר, אם הלוקח מקפיד על זה ולא ניחא ליה להעלותו על פיו מאחר שיש מי שאסרו ולכתחילה יש לחוש בדבר ורוצה לחזור בו מהמקח, דינא קא תבע והדין עמו. וכ"פ בשו"ת חת"ס או"ח סו"ס סה בלקח יין והמוכר לא הודיעו שלא הותר אלא במקום הפסד מרובה, הוי מום במקח וחוזר. ועי' שו"ת שערי דעה ח"א סי' קנד מה שכתב על דברי החת"ס.

אמנם בפמ"ג או"ח סי' תסז ס"ק כה כתב דאף היכא דאיכא דעה להחמיר כיון שאין הלכה כן חייב לשלם. וכ"כ מהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ה אות נא ד"ה הן אמת דראיתי, בשם הרדב"ז סוף פ"ב ממעשר, דכל שהוא מכח חומרא וחסידות אין ללוקח טענה על המוכר, שיכול לומר לו לא מפני חסידותך אפסיד אני (ועי' שו"ת דובב מישרים ח"ג סי' צג). וכ"כ בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג

סי' צ דלא מיקרי מום אלא רק מה שרוב בני אדם מקפידים עליו, וא"כ ידוע שהקונה הזה מקפיד ומחמיר על עצמו.

ובנידון דידן שהרבה פוסקים אחרונים החמירו לאסור אבקת חלב עכו"ם, הובאו לעיל, והמוכר לא הודיעו שהמוצר מכיל אבקת חלב כזו ומכר לו בחזקת כשר, יש לקונה תביעת מקח טעות לדברי הכל, כיון שרוב בני אדם - המקפידים על הכשרות - מקפידים בזה.

ה. פסק בשו"ע יו"ד סי' קיט סעי' יג: המוכר לחבירו דבר שאסור באכילה, אם עד שלא אכלו נודע יחזיר לו מה שקנה ממנו והוא יחזיר לו הדמים, ואם משאכלו נודע מה שאכל אכל והוא יחזיר לו הדמים. וכתב הש"ך ס"ק כה בשם רש"י בכורות סוף פרק כל פסולי המוקדשין, שהוא משום קנס, ומשמע דוקא כשידוע שהיה יודע שהם דברים האסורים ומכרן במזיד קנסינן ליה, הלא"ה לא דאפשר שונג היה, וכ"נ מדברי נ"י פרק המוכר פירות, שכתב מכר טריפה לישראל במזיד קנסינן ליה. ע"כ. והוסיף בבאר היטב ס"ק טו: ואין לקונסו במה שכבר אכל, שאז אין לו לשלם אלא דמי טריפה בזול, אבל מה שהוא בעין הו"ל מקח טעות ויחזיר לו והוא יחזיר הדמים. ע"כ.

ובנידון דידן שהתרכובת של המוצרים היא סוד הידוע רק למפעל המיצר, ואפילו הרבנות נותנת ההכשר אינה יודעת, וא"כ המוכרים, הסיטונאיים והקמעונאיים, שמכרו בחזקת כשרות היו שונגים, שאז אין לקונסם לשלם לקונה עבור המוצרים שכבר אכל, אלא דמי טריפה בזול, אבל מי שקנה במפעל עצמו שם ידעו בעליו שהמוצר מכיל רכיבי חלב עכו"ם יוכל לתובעו משלם משום קנס, גם אם המוצר נמכר ונאכל.

ו. כתב הרשב"א בשו"ת ח"א סי' צט, והובא ברמ"א בשו"ע חו"מ סי' שפו סעי' ג: לא מצינו בשום מקום משיא עצה ואפילו בניזקין שהוא חייב בדיני אדם, ואפילו שוכר עדי שקר, וכ"ש זה. ע"כ.

לפיכך בנידון דידן שהרבנות נתנה הכשר למוצר שיש בו תערובת של אבקת חלב עכו"ם שלפי דעת הרבה פוסקים אסור באיסור חלב עכו"ם, וע"י כך הטעתה את הצרכנים שקנו מוצרים אלו בחזקת כשרים, ודינם כגרמא בניזקין, מ"מ אין לחייב אותם בדיני אדם על הנזק שנגרם לצרכנים. אך מכאן ולהבא, בודאי זכותם של הצרכנים למנוע מהרבנות מתן כשרות העלולה להפסיד אותם ע"י גרמא.